

ÕIGUSKANTSLERI AASTA 2021/2022

Lapsed ja noored

Eesti ratifitseeris ÜRO lapse õiguste konventsiooni 1991. aastal. Konventsiooni 4. artikliga võtavad osalisriigid kasutusele kõik seadusandlikud, administratiivsed ja muud abinõud, et tagada lastele selles konventsioonis tunnustatud õigused.

Alates 2011. aastast täidab Eestis sõltumatu lasteombudsmani ülesandeid õiguskantsler, kes seisab selle eest, et lapsi puudutavaid otsuseid tehes peetaks silmas nende õigusi ning seataks esikohale lapse parimad huvid.

Õiguskantslerilt otsivad sageli abi lapsevanemad, kes pole suutnud teise vanemaga kokku leppida lapse hooldamise, ülalpidamise või lapsega suhtlemise asjus. Õiguskantsler ei lahenda vanemate vaidlusi, küll aga jagavad tema nõunikud sel teemal selgitusi.

Seadused eeldavad last puudutavates küsimustes vanemate kokkulepet. Paraku ei ole võimalik ühegi seaduse ega riikliku sunnijõuga parandada inimsuhteid. Ometi on lapse huvides, et lahus elavad vanemad püüaksid lapse elukorralduse, ülalpidamise ja lapsega suhtlemise asjus üksmeele leida ning pingutaksid ühiselt lapse heaolu nimel. Kokkuleppe puudumisel lahendab vaidluse kohus, kes peab otsust tehes arvestama konkreetsete asjaoludega ja jõudma lahenduseni, mis on lapse parimates huvides. Kohtutee peaks olema viimane abinõu.

Vanemate kokkuleppele jõudmist toetab riiklik perelepitussüsteem, mis hakkas tööle 1. septembril 2022. Seesuguse süsteemi vajalikkusele on õiguskantsler mitu aastat tähelepanu juhtinud. Vanematele pakutakse võimalust erapooletu spetsialisti abiga lapse elukorralduse asjus kokku leppida nii kohtuväliselt kui ka kohtumenetluse algfaasis.

Nagu varasematel ülevaateperioodidel kirjutati ka seekord õiguskantslerile palju lasteaedade ja koolide tegevusega seotud probleemidest. Mitmed küsimused korduvad aastast aastasse: näiteks uuritakse, kui kiiresti peaks pere saama lasteaiakoha, samuti tuntakse huvi lasteaiakoha asenduseks pakutava lapsehoiuteenuse tingimuste vastu. Õiguskantsler kontrollis ka lasteaeda vastuvõtmist käsitlevaid määrusi ja leidis sealt mitmeid puudusi.

Õiguskantsler pidi korduvalt selgitama, et erivajadustega lastel on samasugune õigus lasteaias käia nagu teistel lastel. Neile tuleb luua sobiv arengukeskkond ning kindlustada vajalik tugi, olgu selleks tugiisik, tugiteenused või muu abi. Tallinna linnal palus õiguskantsler muuta tugiisikuteenuse korraldamist nii, et abi vajavad lapsed ka tegelikult abi saaksid. Loodetavasti on neist soovitustest kasu ka teistel omavalitsustel.

Väga paljud pöördumised puudutasid õppekorraldust koroonaviiruse leviku tõkestamise tingimustes. Näiteks küsiti koolide distantsõppele suunamise õiguspärasuse, õppetöös osalemise reeglite ning kooliürituste korraldamise piirangute kohta. Arvukalt küsimusi esitati ka laste kiirtestimise ja Covid-19 vastu vaktsineerimise kohta. Lapsevanemad soovisid teada, kellele tuleb anda lapse testimiseks nõusolek, millised on testimisest keeldumise tagajärjed, kas laps saab ise anda nõusoleku enda vaktsineerimiseks, millisel juhul annab nõusoleku vanem ja mis saab siis, kui vanemad on selles küsimuses eri meelt, ning kas kool tohib õhutada lapsi vaktsineerima.

Mitmed avaldused puudutasid ühel või teisel moel lapse ja riigi suhet, näiteks lapse andmeid riigi andmekogudes. Need küsimused ei ole pelgalt juriidilised või tehnilised, vaid mõjutavad konventsiooniga kaitstud lapse õigusi, muu hulgas lapse õigust sotsiaalsele turvalisusele ja sellele, et laps registreeritakse kohe pärast sündi ja ta saab endale nime.

Õiguskantsleril paluti selgitada, kuidas kanda rahvastikuregistrisse lapse andmed siis, kui laps on sündinud kodus ja tal ei ole sünnituhaigla või kodusünnituse ettevalmistusega ämmaemanda antud meditsiinilist sünnitõendit. Ajutist lahendust probleemile pakub kohtupraktika (nt Tallinna Halduskohtu otsus asjas [3-21-2840](#)), kuid süsteemselt tuleks üle vaadata ka lapse sünni registreerimise kohta käivad seadusesätted.

Õiguskantsleri sekkumise tulemusena leidsid ametkonnad lahenduse ka kahele olukorrale, kus lapse eest hoolitsev inimene ei olnud rahvastikuregistri andmetel lapse seaduslik esindaja, mistõttu jäi ta perehüvitistest ilma.

Rõõmustab see, et õiguskantsleri eestvedamisel on muutumas vanglasse kokkusaamisele tulnud laste läbiotsimise praktika. Õiguskantsler on korduvalt vanglatele selgitanud, et neid lapsi ei tohi sundida läbiotsimiseks täielikult lahti riietuma. Kohus oli õiguskantsleriga sama meelt ja pidas säärast tegevust õigusvastaseks (Tallinna Ringkonnakohtu otsus asjas nr [3-21-161](#)). Praktika muutmine võib paraku veel aega võtta.

Õiguskantsleri ametkonna eestvedamisel algasid ettevalmistustööd ÜRO Lapse Õiguste

Komiteele laste raporti koostamiseks. Selle raportiga esitavad lapsed ja noored 2023. aastal komiteele ülevaate lapse õiguste olukorrast Eestis. Laste raporti koostavad Lastekaitse Liidu lapse õiguste saadikud ning neile on selle juures abiks Õiguskantsleri Kantselei laste ja noorte õiguste osakonna nõunikud ning Lastekaitse Liidu töötajad.

Vanemlik hool

Tihti peale pöörduvad õiguskantsleri poole lahku läinud vanemad, kes ei suuda üksmeelele jõuda lapsega suhtlemise asjus. Enamikule neist on õiguskantsleri nõunikud soovitanud riiklikku perelepitusteenust. Neile vanematele, kes kokkulepet pole saavutanud, selgitatakse kohtusse pöördumise võimalusi.

Mõni lapsevanem on kurtnud, et teine vanem on oma käitumisega halvendanud tema suhet lapsega ning seetõttu pole ta saanud lapsega pikka aega kohtuda. Lapse võõrandamine vanemast on probleem, millele nii Eestis kui ka mujal maailmas pööratakse üha suuremat tähelepanu ja otsitakse lahendusi.

Tänavu kevadel toimus Õiguskantsleri Kantseleis konverents „[Et lapsele jääksid vanemad](#)“, kus osales üle maailma tunnustatud laste õiguste ekspert Edward Kruk, kes kohtus ka õiguskantsleri nõunikega. Samal konverentsil kõneles õiguskantsler muredest, millega inimesed tema poole pöörduvad.

Haige lapsega suhtlusest keeldumine

Õiguskantslerilt on ka küsitud, kas lapsest lahus elaval vanemal on õigus keelduda suhtluskorra järgi ette nähtud kohtumisest lapsega, kui laps on olnud lähikontaktis Covid-19-sse haigestunuga.

Seadus ei näe lapsega suhtlemiseks ette ühtki kindlat viisi, kuid suhtluskorda täites tuleb vanematel arvestada Eesti elanikele antud soovitude ja kehtivate piirangutega. Kui lapsel on kehtivate piirangute tõttu keelatud oma kodust lahkuda, tuleks leida muid võimalusi suhtluseks, näiteks telefonitsi või videokõne vahendusel. Kui eneseisolatsiooni kohustus lõpeb, peaks püüdma taastada lapse varasema elukorralduse.

Ligipääs e-kooli andmetele

Õiguskantsleri poole pöördus ema, keda häiris laste isa ligipääs e-kooli keskkonnale. Ema tõi

põhjenduseks, et haridusküsimustes kuulub ainuhooldusõigus talle.

Õiguskantsler leidis, et kohtu antud õigus otsustada lapse haridust puudutavaid küsimusi ei tähenda seda, et teisele vanemale võib keelata infot selle kohta, kuidas tema lapsel koolis läheb. Piiratud hooldusõigusega vanem vajab teavet lapse elu ja käekäigu kohta muu hulgas selleks, et lapsega sisukalt suhelda.

Vanema õigused on piiratud üksnes kohtu määratud küsimustes ja ulatuses. Kui kohtumäärus ei ole üheselt arusaadav, saab selle sisu selgitada kohus. Kõnealusel juhul arutasidki vallavalitsus ja kool kohtunikuga olukorra läbi, enne kui andsid isale juurdepääsu lapse e-kooli andmetele.

Lapsega välisriiki elama kolimine

Õiguskantslerilt küsiti, kas üks vanematest võib asuda koos lapsega elama välismaale.

Õiguskantsleri nõunikud selgitasid, et vanematel on oma laste suhtes võrdsed õigused ja kohustused. Lapsel on õigus isiklikult suhelda mõlema vanemaga ning vanematel on kohustus ja õigus suhelda isiklikult lapsega. Ühise hooldusõigusega vanematest kumbki ei saa üksi otsustada, et ta asub koos lapsega alaliselt elama välisriiki. Lapse viibimiskoha määramine on üks osa vanema isikuhooldusõigusest ja selle üle peavad ühise hooldusõigusega vanemad otsustama ühiselt.

Kui vanemad ei jõua lapse elukoha määramises üksmeelele, on mõlemal vanemal õigus paluda otsust kohtult. Kui vanem siiski viib lapse välisriiki elama ilma teise vanema nõusolekuta, saab teine vanem taotleda rahvusvahelise lapseröövi tsiviilõiguslikke küsimusi käsitleva [Haagi konventsiooni](#) alusel lapse tagasitoomist, viidates tema ebaseaduslikule äraviimisele.

Välisriigis viibiva lapse asendushooldus

Õiguskantsleri poole pöördus inimene, kes soovis võtta enda juurde Eestisse elama välisriigi asenduskodus elavad sugulased, kuid ei saanud selleks välisriigi ametiasutustelt luba.

Õiguskantsleri nõunikud selgitasid, et välisriiki elama asudes peavad kõik inimesed arvestama tõsiasjaga, et ka nende kohta kehtivad kõik selle riigi seadused ning vaidlused lahendatakse selles riigis kehtiva korra järgi. Inimese päritoluriik ei saa sekkuda välisriigi ametnike tegevusse ega õigusemõistmisse. Eesti ametnikel on üksnes abistav ja selgitav roll.

Rahvusvaheliste lastekaitsejuhtumite lahendamise tegeleb Eestis Sotsiaalkindlustusameti lastekaitse osakond, kes oskab nõu anda, kuidas toimida piiriüleste hooldusõiguse ja eestkoste probleemide tekkimisel ning kust sellisel juhul saada õigusabi.

Väikelapsed turvakodus

Lapse loomulik kasvu- ja arengukeskkond on tema perekond. Et laps saaks kasvada perekonnas, peab riik toetama vanemaid laste kasvatamisel. Paraku ei suuda kõik vanemad ka riigi toel kindlustada lapsele ei turvalist keskkonda ega vanemlikku hoolt. Neil juhtudel tuleb riigil tagada lapsele sobiv asendushooldus väljaspool tema perekonda.

Lapse eest hoolitsemist väljaspool tema sünniperekonda nimetataksegi asendushoolduseks. Esmalt võib sünniperest eraldatud laps sattuda turvakodusse. Õiguskantsler on [leidnud](#), et laps peaks turvakodus viibima võimalikult lühikest aega, aga väikelapsi ei tohiks üldse turvakodusse paigutada.

Kahjuks juhtub ikkagi, et lapsed, sealhulgas väikesed lapsed, on sunnitud elama turvakodus pikka aega. Sotsiaalministeeriumi [andmetel](#) oli 2021. aastal 233 last turvakodus kauem kui üks kuu, neist 60 olid alla seitsmeaastased. Neli väikelast elas turvakodus kauem kui kuus kuud.

Õiguskantslerini jõudis teave lapse kohta, kes toodi turvakodusse ühe kuu vanuselt ning kes elas seal koguni aasta ja seitse kuud. Õiguskantsler andis info edasi Sotsiaalkindlustusametile, kes leidis Lasnamäe Linnaosa Valitsuse tegevuses mitmeid puudusi. Muu hulgas tuletas Sotsiaalkindlustusamet linnaosavalitsusele meelde, et turvakodu saab olla üksnes lapse ajutine peatuspaik.

Loodetavasti aitab tulevikus samasuguseid probleeme ära hoida lapse turvakoduteenuse uus korraldus, mida Sotsiaalkindlustusamet praegu koostab.

Kinnipeetavate lapsed

Õiguskantsler on viimastel aastatel suurt tähelepanu pööranud kinnipeetavate ja vahistatute võimalusele suhelda pere ja lähedastega. Viru ja Tallinna vanglasse tehtud kontrollkäikude kokkuvõtetes rõhutas õiguskantsler, et kinnipeetavad ja vahistatud peaksid saama oma perega suhelda ka videosilla vahendusel. Justiitsministeerium valmistas ette vastava [seaduseelnõu](#).

Õiguskantsler palus Justiitsministeeriumil üle vaadata ka need seadusesätted, mis võivad seada pere ja lähedastega suhtlemisele põhjendamatuid takistusi. Nii peaks tõsiselt kaaluma, kas on põhjendatud võtta pikaajalise kokkusaamise ruumide kasutamise eest tasu.

Tartu Vanglale [tuletas õiguskantsler meelde](#), et vangla töötajad peavad oskama luua kinnipeetavate lähedaste ja eriti lastega hea kontakti ning et perega kokkusaamiste tingimusi seades arvestataks laste vajadusi ja huve. Lühiajalistel kokkusaamistel ei peaks pereliikmeid kinnipeetavast klaasiga eraldama ning väikesed lapsed peaksid saama kokkusaamisele kaasa võtta neile olulise mänguasja.

Õiguskantslerile on pikka aega muret teinud, kuidas korraldatakse kokkusaamisele saabunud pereliikmete läbiotsimist. Ta on [korduvalt](#) vanglatele selgitanud, et kokkusaamisele tulnud lapsi ei tohi sundida läbiotsimiseks täielikult lahti riietuma. Õiguskantsleriga on sama meelt Tallinna Ringkonnakohus, kes leidis (asjas nr [3-21-161](#)), et säärane tegevus on õigusvastane. Paraku on Tallinna Vangla õigusvastast tegevust jätkanud ka pärast kohtulahendi jõustumist.

Lasteaed ja kool

Alusharidus

Mitmed lapsevanemad on õiguskantsleri poole pöördunud murega, et omavalitsus pole taganud nende lapsele lasteaiakohta, kuigi seaduse järgi on see omavalitsuse kohustus. Koolieelse lasteasutuse seaduse kohaselt tuleb vallal või linnal anda lasteaiakoht igale vähemalt pooleteiseaastasele lapsele. Vald või linn on oma kohustuse täitnud siis, kui annab lapsele lasteaiakoha mõistliku aja jooksul. Kohtupraktika järgi on mõistlik aeg üldjuhul kaks kuud alates sellest ajast, kui pere esitab lasteaiakoha taotluse.

Lapsevanemaid ei tohi panna sundseisu, nii et nad peavad otsima lapsele koha lapsehoiuis, kuna omavalitsus neile lasteaiakohta ei paku. Vald või linn võib seaduse kohaselt asendada pooleteise- kuni kolmeaastase lapse lasteaiakoha lapsehoiukohaga üksnes siis, kui lapsevanem on sellega nõus. Kui omavalitsus ei ole õigel ajal lasteaiakohta andnud ja pere on selle tõttu kandnud lisakulusid (näiteks maksnud munitsipaallasteaia tasuga võrreldes suuremat lapsehoiutasu), tuleb omavalitsusel need kulud perele hüvitada.

Õiguskantsler selgitas lapsevanematele, millised on nende õigused ja kuidas neid kohtukaudu kaitsta.

Mõnikord põhjustab vaidlusi see, et perele pakutakse kohta lasteaias, mis jääb lapse kodust liiga kaugele. Seadus ei anna perele õigust saada tingimata kohta enda soovitud lasteaias, näiteks sellises, mis jääb elukohale kõige lähemale. Omavalitsusel tuleb tagada koht teeninduspiirkonna lasteaias, mis tähendab, et kohta tuleb pakkuda mõnes omavalitsuse territooriumil asuvas lasteaias. Siiski peab omavalitsus silmas pidama, et lasteaiateenus oleks perele kättesaadav.

Inimeste kaebusi lahendades märkas õiguskantsler kahel juhul probleeme ka kohaliku omavalitsuse õigusaktides. Ühel juhul [leidis](#) õiguskantsler, et Harku Vallavalitsuse 30. detsembri 2015 määrus „Laste Harku valla koolieelsesse lasteasutusse vastuvõtu ja sealt väljaarvamise kord“ oli põhiseadusega vastuolus. Määrus võimaldas vallavalitsusel asendada lapsevanema nõusolekul pooleteise- kuni kolmeaastase lapse lasteaiakoha lapsehoiukohaga, kui vallavalitsusel ei olnud perele pakkuda kohta lasteaias. Sellega jäeti vanem ilma seadusega antud võimalusest valida lasteaias ja lapsehoiu vahel. Õiguskantsler palus vallal teatada, kuidas vald kavatses ettepanekut järgida. Vald muutis määrust vastavalt õiguskantsleri ettepanekule.

Teisel juhul [leidis](#) õiguskantsler seadusega vastuolu Haljala Vallavalitsuse 19. juuli 2018 määrusest „Haljala valla koolieelsetesse lasteasutustesse vastuvõtu ja sealt väljaarvamise kord“. Määrus oli seadusega vastuolus, sest seadis lasteaiakoha saamisel ulatuslikumaid piiranguid, kui sätestab seadus. Lasteaiaaegisel lapsel on seaduse järgi õigus saada koht lasteaias, kui tema vanemad seda soovivad.

Lasteaiakohtade tagamine kõikidele lasteaiaaegistele lastele mõistliku aja jooksul võib sageli tõesti olla keeruline, kuid laste ja vanemate huvides tuleb omavalitsusel probleem lahendada. Lasteaiaaegist laste arv on ju vallale üldjoontes teada. Õiguskantsler tegi vallale ettepaneku viia määrus seaduse ja põhiseadusega kooskõlla. Vald muutis määrust õiguskantsleri ettepanekust lähtuvalt.

Üksinda lasteaiast koju

Lapsevanem küsis õiguskantslerilt, kas lasteaed tohib seada omapoolseid nõudmisi, kui lapsevanem on lasteaiale esitanud avalduse lubada tema lapsel kindlatel nädalapäevadel iseseisvalt koju minna ning mõned tunnid üksi kodus olla.

Vanema hooldusõiguse kohaselt otsustab lapse elukorralduse üle lapsevanem, kes peab seejuures kaaluma, kas lahendus on lapse jaoks turvaline ning lapse parimates huvides. Kui lapsevanem leiab, et tema koolieelikust laps on piisavalt iseseisev ning kodu asub lasteaia lähedal väikese liiklusega tänaval, nii et laps võiks lasteaiast omal käel koju minna, siis ei saa välistada sellise erandliku lahenduse lubamist. Kindlasti tuleks see võimalus aga läbi arutada ka lasteaiaga, kes saab neis asjades vanemale nõu anda.

Kuigi lapse eest vastutab eeskätt vanem, kannab ka lasteaed vastutust lapse elu ja tervise ning laiemalt tema heaolu eest. Lasteaia töötajad peavad sekkuma, kui nad näevad, et vanema otsus läheb ilmselgelt lapse parimate huvidega vastuollu. Kui lasteaia hinnangul on last üksi lasteaiast koju lubada ohtlik, siis ei tohi lasteaed last üksi koju lubada.

Kuivõrd õigusnormidega ei ole võimalik ammendavalt reguleerida kõiki elus ette tulevaid olukordi, peab sellised küsimused lahendama konkreetseid asjaolusid ja lapse küpsust arvestades.

Üldharidus

Koolimaja sulgemine

Õiguskantslerilt küsiti, kas Lääne-Harju Vallavalitsus järgis Laulasmaa Kooli Lehola koolimajas õppetegevust lõpetades hea halduse põhimõtet. Peale selle sooviti teada, kas lastel ja nende vanematel on õigus kaasa rääkida õppetegevuse koha muutmise asjus, nii nagu see õigus on kooli ümberkorraldamise puhul. Õiguskantsler [leidis](#), et Lääne-Harju vald ei eksinud Lehola koolimajas õppetegevuse lõpetamist ette valmistades hea halduse tava vastu.

Õiguskantsleri poole pöördusid ka Narva Soldino Gümnaasiumi õpilaste vanemad, kuna nad ei olnud rahul gümnaasiumi ümberkorraldamise kavaga. Õiguskantsler [selgitas](#) lapsevanematele, et Narva Linnavalitsuse koostatud hariduse arengukava eelnõu on avalikkusele tutvustatud ja kõik huvilised on saanud teha selle kohta kirjalikke ettepanekuid. Narva Soldino Gümnaasiumi ümberkorraldamise kohta polnud avaldusele vastamise ajal otsust vastu võetud. Järelikult ei olnud seoses sellega ka lapsevanemate ja laste õigusi rikutud.

Koolitranspordi korraldus

Kohalikul omavalitsusel on kohustus korraldada lapsele transport elukohajärgsesse kooli ja tagasi. Transport peab olema ohutu ja selle korraldamisel tuleb arvestada lapse vanust. Laps peab jõudma kooli õigeks ajaks, seejuures ei peaks ta liigselt kiirustama ega ülemäära kaua ühissõidukis viibima. Samuti peab ta pärast koolipäeva mõistliku aja jooksul koju tagasi jõudma.

Lapse koolitee kavandamisel tuleb mõelda, kui pikalt tal tuleb jala käia, kas tee bussipeatusesse või kooli on ohutu ning kas bussipeatuses on varjualune, kuhu saab halva ilmaga varju minna.

Vajaduse korral tuleb kohalikul omavalitsusel kaaluda individuaalsete lahenduste kasutamist. Üks võimalus on teha lapsevanemale ettepanek, et vanem viiks lapse kooli ja tooks sealt tagasi lepingulistel alustel. See tähendab, et vanem osaleb lepingulises suhtes vallaga teenuseosutajana, mitte lapsevanemana. Omavalitsus ei ole transporti korraldanud, kui vanem on sunnitud ise last kooli viima (vt õiguskantsleri soovitused [Antsla Vallavalitsusele](#) ja [Kehtna Vallavalitsusele](#)).

Seadusliku aluseta riigis viibiva lapse õigus haridusele

Õiguskantslerile kirjeldati juhtumit, kus Politsei- ja Piirivalveamet (PPA) keelas Eestis seadusliku aluseta viibival lapsel koolis käia ning viis kooli jõudnud lapse koju tagasi. Õiguskantsler [leidis](#), et nõnda toimides oli amet rikkunud seadust ning lapse õigusi. Politsei- ja Piirivalveameti pädevuses ei ole hinnata seda, kas lapsel on õigus koolis käia.

Igal Eestis viibival koolieas lapsel on õigus haridusele. Õiguskantsler selgitas ka lapse emale nii tema kui ka lapse õiguslikku staatust puudutavaid küsimusi.

Õppekorraldus

Distantsõpe

Õiguskantslerilt paluti hinnangut, kas kõigi Tallinna koolide distantsõppele suunamine oli õiguspärane.

Õiguskantsler [vastas](#), et alates 2020. õppeaasta algusest on ta korduvalt lapsevanematele, õpilastele ja õpetajatele selgitanud, millisel õiguslikul alusel ja kellel on õigus koolides

distantsõpet rakendada (vt 2020/2021. aasta tegevuse ülevaade). Probleem oli selles, et 2021. aastal oli õiguslik raamistik samasugune nagu 2020. aastal, kuid olukord, millele norme kohaldati, oli võrreldes 2020. aasta sügisega oluliselt muutunud.

Distantsõpete tervisekaitse meetmena on põhimõtteliselt lubatud, kuid ainult siis, kui tegelik (epidemioloogiline) olukord selle meetme kasutamist õigustab. Järelikult saab kool distantsõppe rakendamise aluseks võtta üksnes konkreetse kooli tegeliku olukorra, muu hulgas andmed Covid-19 vastu vaktsineeritud ja haiguse läbi põdenud inimeste osakaalu õpilaste ja õpetajate seas. Viiruse leviku ega selle alusel ennustatava haiglakoormuse hindamine ei ole koolidirektori ega kooli pidaja pädevuses.

Õiguskantsleril paluti hinnata ka Pärnu linna koolides distantsõppe rakendamist. Õiguskantsler [leidis](#), et formaalselt ei võtnud Pärnu linn kui koolide pidaja vastu sellist õigusakti, mis oleks kohustanud koolides rakendama distantsõpet. Distantsõppele ülemineku otsuse pidi tegema iga koolijuht ise. Siiski tuleb arvestada, et koolijuht võib võtta kooli pidaja antud juhust kohustuslikuna, ehkki vormiliselt see nii ei ole. Kooli pidaja ja Terviseamet informeerisid koolijuhte sel moel, et see võis suunata neid distantsõpet rakendama, samas selle eest vastutust võtmata.

Õpilaste kiirtestimine koolis

Palju küsiti õpilaste kiirtestimise kohta.

Õiguskantsleri nõunikud selgitasid, et ühtki õpilast ei saa kohustada koroonaviiruse suhtes kiirtesti tegema. Kui laps või vanem testimisega ei nõustu, tuleb sellest kooli teavitada. Vanem võib teha keeldumise kohta avalduse vabas vormis. Kui vanem ei ole mingil põhjusel jõudnud koolile keeldumisest teatada, kuid laps ei soovi koolis kiirtesti teha, piisab ka sellest, kui laps jätab testi lihtsalt tegemata. Last ei saa testist keeldumise pärast koju saata.

Kiirtesti teevad õpilased ise, järgides juhust. Kodus abistab lapsi vanem, koolis vajaduse korral õpetaja. Enese testimine kiirtestiga ei ole tervishoiuteenus, mida peab osutama tervishoiutöötaja. Seetõttu ei kehti enese testimise kohta need võlaõigusseaduse sätteid, millega on reguleeritud tervishoiuteenuse osutamist.

Kiirtestimiseks nõusoleku küsimiseks ei ole kehtestatud kohustuslikku vormi. Oluline on, et nii lapsi kui ka vanemaid on testimisest ette teavitatud ning nii lastel kui ka vanematel on alati võimalik testimisest keelduda.

Õppekava valik

Õiguskantsleril paluti hinnata, kas Rajaleidja kooliväline nõustamismeeskond on lastele lihtsustatud õppekava soovitades toiminud õiguspäraselt ja lapse parimate huvidega kooskõlas. Rajaleidja nõustamismeeskond on seni soovitanud lihtsustatud riiklikku õppekava vaid eriarsti tuvastatud vaimse alaarengu diagnoosiga lastele. Muudel juhtudel on soovitatud vajaduse korral õpitulemusi vähendada.

Õiguskantsler [leidis](#), et selline praktika on õiguspärane ja lapse parimate huvidega kooskõlas. Õiguskantslerile teadaolevalt kavatseb Haridus- ja Teadusministeerium lihtsustatud riikliku õppekava rakendamise võimalusi siiski laiendada.

Kontrolltööde korraldamine

Õiguskantslerilt küsiti kontrolltööde korraldamise reeglite kohta.

Selge on see, et õpilase õppekoormus peab olema ea- ja jõukohane ning ühes nädalas võib olla kuni kolm kontrolltööd. Kontrolltööde korraldamise nõuded on kehtestatud selleks, et õpilastele jääks piisavalt aega puhkuseks ja huvitegevuseks. Samuti peab õpilastel olema võimalus omandada vajalikud teadmised ja oskused parimal võimalikul viisil. Kui õppekoormus kasvab lubatust suuremaks, võib laps õppimises maha jääda, samuti võib see halvasti mõjuda tema vaimsele tervisele.

Õiguskantsler [selgitas](#), et õpetajad peavad kontrolltöid kavandades silmas pidama ka õigusaktides kehtestatud nõudeid. Kontrolltöö on õppeveerandi või kursuse õpitulemuste omandamist kontrolliv kirjalik töö. Ei saa lubada, et õpilasel tuleb nädalas teha rohkem kui kolm tööd, mis sisu poolest vastavad kontrolltööle.

Koduõppe rakendamine vanema taotlusel

Õiguskantsleri poole pöördunud vanemad väljendasid rahulolematust oma lapse koduõppe korraldusega.

Selge on, et koduõpet rakendatakse individuaalse õppekava järgi ning koduõppe korralduse eest vastutab lapsevanem. Individuaalses õppekavas tuleb ära näidata vajalikud õpiväljundid ja kokkulepped ning millal ja kuidas kool neid kontrollib (vt [õiguskantsleri seisukohta](#)).

Koduõppe rakendamine ei tohi ohtu seada lapse õigust haridusele ning vanema koduõppe

taotlust kaaludes tuleb kooli õppenõukogul hinnata eelkõige seda, kas lapsevanem on suuteline korraldama hariduse andmist nõuetekohaselt. Kui kooli hinnangul ei pruugi õpilane koduõppe ajal omandada vajalikke teadmisi ja oskusi, ei tohi koduõpet rakendada.

Põhikooli lõpetamise tingimused

Eesti Emakeeleõpetajate Selts palus õiguskantsleril hinnata Haridus- ja Teadusministeeriumi ettepanekut, mille kohaselt ei sõltuks põhikooli lõpetamine lõpueksamitel saavutatud tulemustest.

Õiguskantsler selgitas, et õpilase arengut ja õppeedukust on võimalik hinnata mitmesuguste hindamissüsteemide alusel. Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus näeb ette, et põhikooli lõpetamise tingimused kehtestab valitsus põhikooli riiklikus õppekavas. Riigikogu ei ole kehtestanud põhikooli lõpueksamite sooritamise lävendit. Läveni kehtestamine on hariduspoliitiline valik (vt [õiguskantsleri seisukohta](#)).

Koolikohustusliku lapse jaoks on põhihariduse omandamine nii õigus kui ka kohustus. Head haridust toetavad head õpetajad, koolid peavad kasutama sobilikke õppevahendeid ja -meetodeid ning koolikeskkond peab olema õpilastele turvaline. Neil tingimustel on võimalik pakkuda noortele inimestele teadmisi ja oskusi, mille toel nad saavad jätkata üld- või kutsehariduse omandamist, aga ka muul viisil ea- ja võimetekohaselt ühiskonnaelus osaleda.

Heaolu tagamine

Lapsevanema õigus osaleda kooli üritusel

Mitu lapsevanemat väljendas pahameelt, et koolid keelasid neil vanematele ette nähtud üritustel osalemast, põhjendades seda vajadusega tõkestada koroonaviiruse levikut.

Nakkushaiguse epideemilise leviku tõkestamise meetmeid kehtestavad Vabariigi Valitsus või Terviseamet. Koroonaviiruse levikust hoolimata ei pidanud riik 2021/2022. õppeaastal siiski vajalikuks piirata lapsevanemate osalemist neile mõeldud üritustel.

Õiguskantsler [tuletas koolidele meelde](#), et koolid peavad õpilaste ja kooli töötajate tervisekaitse abinõud kehtestama kooli kodukorras ning nõudeid kehtestades peab kool silmas pidama ka lapsevanema õigusi. Lapsevanem ei ole koolis kõrvaline isik, kuna lapse huvides on, et kool ja lapsevanem teeksid koostööd. Seega ei saa kool lapsevanemat kooli tegevusest kõrvale jätta.

Vanemal on õigus saada teavet ja selgitusi koolikorralduse ning õpilase õiguste ja kohustuste kohta. Samuti on lapsevanemal õigus osaleda lapsevanemate koosolekul. Vahetut osalemist ei asenda hilisem koosoleku protokoll ega õpetaja saadetud e-kiri. Esimese klassi aktust korraldades peab kool aga mõtlema sellele, et vanema lubamine pidulikule üritusele on enamasti lapse huvides. Aktust või lastevanemate koosolekut kavandades võib kool kaaluda lapsevanemaid vähem piiravate ettevaatusabinõude rakendamist.

Koolikiusamine

Õiguskantslerile anti teada, et Venemaa sõjaline kallaletung Ukrainale on tekitanud kooliperes sedavõrd suuri pingeid, et need on kaasa toonud laste kiusamise rahvuse ja vaadete alusel.

Õiguskantsler tõdes oma [vastuses](#), et kahjuks pole see ainus seesugune märguanne. Ta selgitas pöördujale, et koostöös Haridus- ja Teadusministeeriumi, koolide ja õpetajatega püütakse kõik sellised juhtumid võimalikult kiiresti lahendada ja edaspidi neid vältida.

Õiguskantsler selgitas ka lähemalt, kuidas sellistes olukordades võiks tegutseda ja kust abi leida.

Koolikiusamist puudutas ka üks teine pöördumine. Lapsevanem küsis, kas klassiruumis toimuvat tohib näiteks kaamera või muu seadmega salvestada selleks, et tõestada või ära hoida õpetaja sobimatut tegevust. Õiguskantsler selgitas, et kuigi vanematel on lapse kasvatamisel ja suunamisel üsna vabad käed, peavad vanemad oma tegevuses alati austama lapse õigusi. Lapse iga sõna jälgimine ja salvestamine rikuks tema õigust privaatsusele ja oleks vanemliku võimu kuritarvitamine. Lisaks võib sellisel juhul olla tegemist eraviisilise jälitustegevusega õpetaja suhtes, mis on keelatud ja karistatav.

Selleks et hoida ära õpilaste ja koolitöötajate turvalisust ohustavaid olukordi või sellistele olukordadele reageerida, võib jälgimisseadmeid kasutada üksnes kool ise. Samas ei ole ka koolil lubatud klassitunde jälgida ning lapsevanemad ei saa seda koolilt nõuda ega selleks nõusolekut anda (vt Andmekaitse Inspeksiooni juhendit kaamerate kasutamise kohta, punktid 11 ja 13).

Laps ja tervis

[ÜRO lapse õiguste konventsioon](#) artiklis 24 on sätestatud lapse õigus tervisele. See ei tähenda üksnes seda, et lapsel on õigus saada ravi ja tervishoiuteenuseid, vaid et lapsel on õigus kasvada keskkonnas, mis toetab tema arengut parimal võimalikul moel. Niisiis hõlmab õigus tervisele lapse füüsilist, emotsionaalset ja sotsiaalset heaolu.

Riik peab hoolitsema, et laste elukeskkond oleks tervislik ja ohutu, nii on võimalik vältida haigestumist, vigastuste teket ja surma. Samas ei saa riik, arstid ega keegi teine tagada head tervist inimesele, kes ise oma tervise eest ei hoolitse. Oma tervist peavad hoidma nii lapsed kui ka täiskasvanud.

Lapse õiguste konventsioon seob lapse õigused tema kaalutusvõimega. Mida vanem ja kaalutusvõimelisem on laps, seda rohkem on tal õigus ise otsustada ja oma elu suunata. Mõistagi ei saa lapsele panna kogu vastutust oma tervise eest. Lapse õiguste ja heaolu tagamise eest vastutab eelkõige lapsevanem. Seega on oluline, et vanem toetaks last vastutustundlike ja teadlike valikute tegemisel. Seadus näeb ette, et vanem või last kasvatav täisealine arutab lapsega tema hooldus- ja kasvatusküsimusi, arvestades lapse vanust ja arengutaset, ning selgitab lapsele, kuidas ta saab oma tervist hoida, et vähendada ja ennetada ohte.

Kui laps oma käitumisega kahjustab enda tervist, loetakse ta abivajavaks või hädaohus olevaks lapseks ning täiskasvanutel on kohustus lapse aitamiseks sekkuda. Äärmuslikel juhtudel, kui lapse käitumine seab ohtu tema enda tervise ja seda ohtu ei ole võimalik kõrvaldada ühegi muu abinõuga, saab lapse viia kinnisesse lasteasutusse.

Nõusolek lapse vaktsineerimiseks

Lõppenud ülevaateastal pöörduti mitmel korral õiguskantsleri poole küsimusega, kas lapse koolis vaktsineerimiseks peab olema vanema nõusolek. Samuti uuriti, kas koolid tohivad

avaldada lastele survet, et lapsed laseksid end Covid-19 vastu vaktsineerida.

Õiguskantsler [selgitas](#), et Covid-19 vastu vaktsineerimisel kehtivad samasugused reeglid nagu teiste kaitsesüstide tegemisel. Vaktsineerimine on vabatahtlik nii täiskasvanutele kui ka lastele.

Patsiendi võib läbi vaadata ja talle protseduure teha (sealhulgas vaktsineerida) üksnes siis, kui ta on sellega nõus. See tähendab, et patsienti tuleb teavitada meditsiiniliste toimingute otstarbest, aga ka võimalikest ohtudest ja tagajärgedest. Seejärel saab patsient ise otsustada, kas anda selleks nõusolek või keelduda.

Alaealise patsiendi vaktsineerimiseks tuleb küsida nõusolekut lapsevanemalt, kuid vaktsineerimisega peab nõus olema ka laps ise (vt [lapspatsiendi kohta käiva juhendi](#) punktid 17 ja 18). Kui aga noor inimene on arsti hinnangul ise piisavalt kaalutusvõimeline, tuleb arstil lähtuda noore enda otsusest. Sel juhul ei ole vanemal õigust lapse vaktsineerimise üle otsustada.

Õiguskantslerilt on küsitud, kuidas noore kaalutusvõimet hinnatakse. Lapse kaalutusvõimet tuleb hinnata samamoodi nagu täiskasvanu oma. Otsustusõigusega ehk kaalutusvõimeline patsient mõistab oma haiguse olemust ja tema ees seisvaid valikuid. Ta saab aru talle antud informatsioonist ja suudab sellest järeldused teha. Samuti peab patsient suutma saadud teabe ja oma väärtushoiakute põhjal otsuse teha ning sellest tervishoiutöötajale teatada. Mida suuremad riskid otsusega kaasnevad, seda suuremat kaalutusvõimet eeldab otsuse tegemine.

Vanus võib olla üks kaalutusvõime hindamise kriteerium, kuid see ei saa olla ainus kriteerium. Hinnang lapse kaalutusvõimele tuleb anda ikka konkreetsest olukorrast ja lapsest lähtudes, sest lapsed saavutavad küpsuse ja iseseisvuse erinevas eas. Kui laps tuleb arsti vastuvõtule koos vanemaga või vanema heakskiidul ning laps ja vanem on otsustamist vajavas küsimuses ühel meelel, pole arstil põhjust lapse kaalutusvõimet hinnata (vt lähemalt [juhendist](#)).

Kooliõde vaktsineerib koolis lapsi vastavalt sotsiaalministri määrusele, mille järgi küsitakse vaktsineerimiseks lapsevanema või mõne teise seadusliku esindaja nõusolekut. Sotsiaalministri määruse järgi teavitab kool lapsevanemat kavandatavast vaktsineerimisest vähemalt nädal ette ning küsib ka tema nõusolekut. Nõusolek või keeldumine vormistatakse kirjalikult ning seda säilitatakse õpilase tervisedokumentide hulgas. Kui õpilase

vaktsineerimine mingil põhjusel ära jääb, lähtub koolitervishoiuteenuse osutaja vanema varem antud nõusolekust ning teavitab teda uuest vaktsineerimise ajast vähemalt üks nädal enne selle toimumist.

Kui üks vanem annab nõusoleku, võib kooliõde eeldada, et nõus on ka teine lapsevanem. Kui teine vanem nõus ei ole, ei saa ühe vanema nõusoleku alusel last vaktsineerida.

Praegu kehtivate seaduste järgi ei saa kool kohustada lapsi vaktsineerima, kuid võib jagada teavet vaktsineerimise ja õppetöö korralduse kohta koolis. Näiteks sõltusid lähikontaktse õpilase karantiini jäämise reeglid sellest, kas õpilane oli vaktsineeritud või mitte ning kas ta lubas end koroonaviiruse suhtes testida. Selgitusi jagades peavad kooli töötajad jääma võimalikult neutraalseks. Kool ei tohi teha vaktsineerimiseks aktiivset kihutustööd. Samuti ei tohi kool lubada, et vaktsineerimata õpilasi koolis kiusatakse.

Vaktsineerimisega seotud küsimuste selgitamine lapsele

Lapsevanem uuris, kas arst selgitab lapsele Covid-19-vastase vaktsiiniga seotud küsimusi. Arsti pädevuses on anda lapsele ja tema vanematele teavet parimast olemasolevast teadmisesest lähtudes.

Nii koolis, perearsti juures kui ka mujal tuleb tervishoiutöötajal arvesse võtta [lapsesõbraliku tervishoiu põhimõtteid](#), olenemata sellest, kes annab lapse vaktsineerimiseks nõusoleku. Lapsel on õigus osaleda oma tervist ja ravi puudutavate otsuste vastuvõtmisel, isegi kui nõusoleku annab vanem.

Vastutus vaktsineerimise tõttu tekkinud tüsistuste eest

Lapsevanem küsis õiguskantslerilt, kes vastutab vaktsiini tagajärjel tekkinud tüsistuste eest. [Võlaõigusseaduse](#) järgi peab tervishoiuteenus vastama vähemalt arstiteaduse üldisele tasemele. Vajaduse korral tuleb patsient suunata eriarsti juurde. Vaktsineerimisel tuleb tuvastada selle ajutised ja püsivad vastunäidustused.

Ravimiohutuse järelvalvet teeb [Ravimiamet](#). Et Ravimiametil oleks oma ülesande täitmiseks piisavalt teavet, on seadusega sätestatud ravimite kõrvaltoimetest Ravimiametile teatamise kord. Selle korra kohaselt saab Ravimiamet kõrvalmõjude kohta infot muu hulgas vaktsineerimist korraldava arsti või õe kaudu. Ravimiamet peab omakorda teavitama vaktsiinide kõrvaltoimetest [Terviseametit](#) (vt [ravimiseadus](#)). Ravimite (sh Covid-19-vaktsiinide) kõrvaltoimete kohta leiab teavet [Ravimiameti veebilehelt](#).

Sel ajal, kui lapsevanem oma pöördumise saatis, ei olnud Eestis veel loodud [vaktsiinikindlustuse süsteemi](#), mis võimaldab taotleda ka Covid-19-vastase vaktsineerimise [kahjude hüvitamist](#). Vaktsiinikindlustuse süsteem loodi 2022. aasta kevadel.

Laps ja tervislik toitumine

Õiguskantslerilt küsiti, millise õigusaktiga pannakse lastele kohustus tervislikult toituda ja kuidas on laste õigused seotud nende kohustustega. Õiguskantsleri nõunikud selgitasid, et lapse kohustus hoida oma tervist ei ole juriidiline kohustus. Selliselt sõnastatud kohustust ühestki rahvusvahelisest õigusaktist ei leia.

Inimõigusi käsitlevates dokumentides on enamasti kirjas inimeste õigused ja vabadused, mitte kohustused. Siiski ei ole need õigused ja vabadused piiramatud ning kohustusi saab vaadelda eeskätt vastutuse kaudu, mis õigustega kaasneb.

Energiajookide müük lastele

Õiguskantsleri poole pöördus lapsevanem murega, et lastel on võimalik müügiautomaatidest osta energijooke. Õiguskantsler selgitas, et energijookide müük alaealistele ei ole Eestis seadusega keelatud. Mitmed ettevõtted on siiski liitunud [energijookide turustamise hea tavaga](#), millele toetudes nad on keeldunud müümast energijooke alaealistele. Kõik kioskid, väikepoed jms ei ole tavaga liitunud, mistõttu ei tarvitse müügiautomaadid olla ainus koht, kust lapsed saavad energijooke osta. Sellegipoolest saab igaüks kutsuda energijookide müüjaid hea tavaga liituma.

Erivajadusega lapsed

Seaduse kohaselt peavad lasteaiakoha saama kõik Eestis elavad pooleteise- kuni seitsmeaastased lapsed. Ka need lapsed, kellel on tervisprobleeme ja kelle abistamiseks

tuleb lasteaias pakkuda mitmesuguseid tugiteenuseid. Tegelik olukord kahjuks selline ei ole.

Näiteks pöördus õiguskantsleri poole lapsevanem, kelle diabeeti põdev laps ei saanud teiste lastega võrdväärselt lasteaias käia. Kuigi probleemid said aja jooksul lahendatud, analüüsis õiguskantsler lasteaiategevust kahel eelmisel õppeaastal ning [leidis](#), et lasteaed ei olnud taganud lapsele võimalust kasutada lasteaiakohta nii, nagu seadus ette näeb. Pikka aega sai laps lasteaias käia ainult poole päeva kaupa ja mitmel korral palus lasteaed lapse koju jätta, sest temaga tegutsema harjunud rühma õpetajaid ei olnud parajasti tööl.

Kuna pere pöördus abi saamiseks mitu korda Tallinna Haridusameti poole, analüüsis õiguskantsler ka ameti tegevuse õiguspärasust. Õiguskantsleri [hinnangul](#) ei olnud Tallinna Haridusameti tegevus piisavalt tulemuslik, et diabeedi diagnoosiga laps oleks saanud lasteaias käia takistusteta ja nii, nagu talle sobinuks. Näiteks ei hinnanud amet seda, kas lasteaiategevus oli kooskõlas õigusaktidega. Samuti ei püüdnud amet olukorda lahendada, kui lasteaiatehnikud vajasisid lapse toetamiseks lisaabi, kuid linnaosavalitsus keeldus andmast lapsele tugiisikut. Amet rikkus ka hea halduse tava, kui jättis vastamata lapsevanema küsimustele. Õiguskantsler soovitas Tallinna Haridusametil edaspidi selliseid eksimusi vältida.

Õiguskantslerilt palus abi ka lapsevanem, kelle erivajadusega lapsi ei nõustunud lasteaed vastu võtma, kui lastega ei olnud kaasas tugiisikut. Lapsevanem muretses, et lasteaed jättis osaliselt täitmata ka Rajaleidja koolivälise nõustamiskomisjoni soovitused, mille kohaselt oli lastele ette nähtud eripedagoogi ja logopeedi abi.

Avalduse lahendamise käigus tunnistasid vald ja lasteaed õiguskantslerile, et mõistagi vastutab tugiisiku võimaldamise eest vald ning et lasteaed ei saa keelduda tugiisikuta last vastu võtmast. Õiguskantsler [soovitas](#) vallal läbi mõelda, kuidas lahendada olukord siis, kui tugiisik ei saa mingil põhjusel oma ülesandeid täita. Õiguskantsler palus vallal täita ka Rajaleidja otsust ning osutada lastele vajalikud mahus tugiteenuseid lasteaiatehnikute sobitusrühmas, kus lapsed käivad.

Seadus ei anna õigust loobuda tugiteenuste korraldamisest selle tõttu, et lasteaias pole piisavalt tugispetsialiste. Logopeedi- ja eripedagoogiteenust tuleb pakkuda lasteaias kohapeal, kuid põhjendatud juhtudel võib seda teha ka väljaspool lasteaeda, kui see on lapse parimates huvides ning vald korraldab lapse logopeedi juurde viimise ja tagasi toomise.

Tugiisiku puudumise pärast muretses ka teine pere. Lapsevanem selgitas, et tema laps pole saanud pikka aega lasteaias käia selle tõttu, et tal ei ole tugiisikut. See aga tähendab, et ka

vanemate töö käimine oli häiritud ja laps ei saanud lasteaias alusharidust. Kuna ka teistel Tallinnas elavatel peredel on olnud probleeme lapsele tugiisiku leidmisega, [palus](#) õiguskantsler Tallinna linnal muuta tugiisikuteenuse korraldamist nii, et abi vajavad lapsed ka tegelikult seda abi saaksid.

Õiguskantsleri poole pöördus abipalvega puudega lapse pere. Kohalik omavalitsus hindas pere abivajadust, kuid otsustas peret aidata alles siis, kui abitaotluse esitamisest oli möödunud peaaegu aasta. Abivajaduse hindamisel selgus, et kuna lapsed vajavad pidevat abi ja järelevalvet, oli ema hoolduskoormus liiga suur. Linn määras perele puudega lapse hooldajatoetuse, kuid sellest ema läbipõlemise vältimiseks ei piisanud – niisugusele järeltulele jõudis linn ka enda koostatud abivajaduse hinnangus. Abi oleks olnud lasteaias- või lapsehoiukoha pakkumisest või tugiisiku määramisest, kuid selliseid otsuseid linn ei teinud, vaid piirdus ainult hinnangute andmisega.

Õiguskantsler [selgitas](#), et abivajajaga tuleb ühendust võtta nii kiiresti, kui olukord seda nõuab ja on mõistlik. Pärast abivajaduse hindamist peab kohalik omavalitsus otsustama, kas ja millist abi inimene vajab ning kui suures ulatuses ja mis tingimustel seda talle antakse. Kohalik omavalitsus ei saa piirduda vaid hinnangu andmisega. Abi andmise otsus tuleb teha kümne tööpäeva jooksul.

Õiguskantsler uuris ka juhtumit, kus politseipatrull pidi vaimse tervise häirete all kannatava tüdruku viima psühhiaatriahaiglasse, kuid seda tehes kasutati korduvalt jõulisi ohjeldusmeetmeid.

Konkreetseid olukordi arvestades ei pidanud õiguskantsler politseipatrulli käitumist ilmselgelt liialdatuks. Siiski leidis õiguskantsler, et korduva vahetu sunni või erivahendite kasutamise vajadust aitaks vähendada see, kui tervise-, sotsiaal- ja korraldusasutused teeksid tihedamat koostööd. Erakorraliste korduvate juhtumite korral oleks mõistlik, kui politsei arutaks olukorrad läbi abivajaja raviarstiga. Arst saab anda nõu, kuidas politsei saaks inimest rahustada, nii et inimese õigusi riivataks võimalikult vähe. Abi oleks ka sellest, kui Politsei- ja Piirivalveameti esindajad osaleksid sotsiaaltöö- ja tervisespetsialistide kohtumistel.

Kontrollkäigud

Õiguskantsler kontrollis tänavu [Maarjamaa Hariduskolleegeiumi Valgejõe õppekeskuse](#) tegevust. Maarjamaa Hariduskolleegeium tegutseb kahes õppekeskuses. [Emajõe õppekeskust](#) külastas õiguskantsler eelmisel ülevaateaastal.

Maarjamaa Hariduskolleegeiumis elavad ja õpivad noored, kes on kohtumäärusega pandud kinnisesse lasteasutusse, et nad saaks lasteasutuse toel mitmekülgset arenedada ja edukalt toime tulla ennast ja teisi kahjustamata.

Mõlemad õppekeskused kasutavad nüüdisaegseid ruume. Maarjamaa Hariduskolleegeiumi (MHK) Valgejõe õppekeskuse töötajad on suutnud luua keskuses viibivate lastega head suhted. Lapsed olid iseäranis rahul psühholoogiga.

Õiguskantsler palus õppekeskusel hoolitseda, et seal õppivad noored saaksid vajalikku teraapiat ja tuge oma emakeelt rääkivald psühholoogilt ning et psühholoogi abi pakutaks võimalikult peatselt pärast õppekeskusesse saabumist. Hoolikusega tuleb suhtuda juhtumitesse, kui õpilane on turvalisuse eesmärgil pandud kas eraldusruumi või majutatud pikemaks ajaks teistest noortest eraldi. Pikka aega teistest eraldatud noore jaoks peab õppekeskusel olema välja töötatud ravi- ja rehabilitatsiooniplaan, mis aitaks tal võimalikult kiiresti teiste noorte seltskonda sulanduda.

Noored pidasid väga oluliseks, et nad on saanud õppekeskuses kasutada oma mobiiltelefoni, iseäranis sel ajal, kui vahetud kohtumised perega (nt koroonaviiruse leviku tõttu) olid piiratud. Õiguskantsler pani keskuse töötajatele südamele, et telefoni kasutamise ja perega suhtlemise reeglid peavad olema selged ja kindlad ning neist tuleb kinni pidada. Telefoni kasutamiseks ette nähtud minimaalset aega ei tohi õpilase mõjutamise eesmärgil vähendada ning kodukülastusi ei tohi piirata.

Lapse andmed registrites

Lõppenud ülevaateaastal tuli õiguskantsleril tegelda ka lapse isikuandmeid puudutavate küsimustega.

Nimelt palus õiguskantslerilt abi lapsevanem, kes oli jäänud ilma peretoetustest, sest rahvastikuregistri andmetel puudus tal oma lapse suhtes hooldusõigus. Kohus oli valla taotlusel piiranud lapsevanema hooldusõigust esialgse õiguskaitses korras ning määranud kohtumenetluse ajaks lapsele ajutise eestkostja. Vald ei algatanud aga põhikohtumenetlust sisulise otsuse tegemiseks, samuti ei andnud vald kohtule teada asjaolude muutumisest.

Seetõttu tekkis pärast esialgse õiguskaitse määruses märgitud tähtaja möödumist segadus, kellel on lapse suhtes hooldusõigus.

Õiguskantsleri sekkumisel jõudsid ametiasutused seaduste tõlgendamises üksmeelele: kui vanema hooldusõigust piirav esialgse õiguskaitse määrus kaotab tähtaja möödumise tõttu kehtivuse ja põhikohtuasjas ei ole otsust tehtud, taastub vanema hooldusõigus. Õiguskantsler [märkis](#), et kui vald soovib lapsevanema õiguste piiramiseks kohtusse pöörduda, peab ta järgima kõiki seadusest tulenevaid põhimõtteid.

Ka teine juhtum puudutas olukorda, kus lapse seadusliku esindaja ja perehüvitiste saaja suhtes valitses segadus. Kohus oli määranud lapsele esialgse õiguskaitse korras pooleks aastaks ajutised eestkostjad, ent ei jõudnud selle aja jooksul teha seaduses nõutud kohtumäärust põhikohtuasjas. Kuigi eestkostjad hoolitsesid lapse eest kogu kohtumenetluse vältel ning kohus määras nad kohtumenetlust lõpetava määrusega lapse eestkostjateks, jäid nad kaheks ja pooleks kuuks vanemahüvitisest ja eestkostetava lapse toetusest ilma.

Õiguskantsleri nõunikud aitasid Sotsiaalkindlustusametil leida ebaõiglasele olukorrale lahenduse, mis võimaldas maksta eestkostjale vanemahüvitist kahe kohtumääruse vahelise aja eest tagantjärele. Eestkostetava lapse toetust tagasiulatuvalt maksta ei olnud võimalik. Lisaks juhtis õiguskantsler kohtu esimehe tähelepanu, et eestkostja määramisega viivitamine võib jätta eestkostja ilma toetustest või hüvitistest.

Õiguskantslerilt paluti abi ühe lapse isa tuvastamisel. Laps sündis sel ajal, kui tema isa oli välismissioonil ning seetõttu ei saanud ta isadust ametlikult siin kohapeal omaks võtta. Lapse vanemad soovisid aga, et nende last ei registreeritaks sünnidokumentides üksikvanema lapsena. Siseministeeriumi ning Tallinna notarite Erki Põdra ja Kätlin Aun-Janiski büroo abiga õnnestus kaugtuvastamist kasutades seda peret aidata.

Õiguskantsleri poole pöördus mitu lapsevanemat, kes ei saanud oma kodus sündinud last registreerida rahvastikuregistris. Takistuseks sai see, et lapsevanemad ning omavalitsused ja ministeerium olid eri meelt, millise arstliku tõendi alusel saab lapse andmed registrisse kanda. Õiguskantsler selgitas lapsevanematele võimalusi, kuidas kaitsta enda õigusi vaide- ja kohtumenetluse kaudu.

Nüüdseks on jõustunud kohtulahend, millega kohus ütles, et omavalitsus peab kodus sündinud lapse sünni registreerimise avalduse läbi vaatama ka siis, kui lapsevanematel ei ole sünnitusmaja meditsiinilist sünnitõendit ([Tallinna Halduskohtu otsus asjas](#) nr 3-21-2840).

Kohus märkis ka seda, et sünni registreerimist puudutavad normid tuleks üle vaadata, sest kehtestatud piirangute eesmärk saab olla eeskätt esitatud andmete tõepärasuse tagamine. Peresid, kes on otsustanud valida assisteerimata kodusünnituse, ei saa selle eest nõõ karistada põhjendamatult keerulise asjaajamisega.

Probleeme tekitas ka lapse elukohaandmete registreerimine. Õiguskantsleri poole pöördus ema, kes esitas e-rahvastikuregistris enda ja oma kahe lapse kohta elukohateate, kuid tal ei õnnestunud ei enda ega laste uut elukohta registreerida. Takistuseks sai tehniline lahendus, mis ei võimalda e-rahvastikuregistril lapse elukohateadet omavalitsusele edasi saata, kui teine lapsevanem on jättnud registris oma nõõsoleku andmata. Süsteem tühistab taotluse automaatselt 30 päeva möödudes, kuid elukohateate esitajale sellest teada ei anta. Nii jäetakse inimesele ekslik mulje, et omavalitsus on elukohateate kätte saanud ja tegeleb sellega.

Õiguskantsler [soovitas](#) e-rahvastikuregistri tehnilist lahendust muuta nii, et sõõltumata elukohateate puudustest jõõuaks inimese postitatud teade siiski omavalitsuseni. Peale selle tegi õiguskantsler ettepaneku mõõelda tervikuna läbi elukohateate esitamise ja otsuse tegemise menetlusprotsess - eelkõõige see osa, mis käsitleb puudustega elukohateate esitamist.

Ennetus ja edendus

Õiguskantsleri üks ülesanne on ka laste õõiguste tutvustamine. Lasteombudsmanina teeb õõiguskantsler analüüse ja uurimusi ning koostab nende põhjal soovitusi laste olukorra parandamiseks. Lasteombudsman esindab laste huve õõigusloomeprotsessis ning korraldab lapse õõigusi käsitlevaid koolitusi ja seminare.

Rahvusvaheline koostõõprojekt kliimaõõigluse teemal

Õõiguskantsleri Kantselei liitus lõõppenud ülevaateperioodil Euroopa lasteombudsmanide võõrgustiku (ENOC) projektiga „Räägime kliimaõõiglusest“. Projektis osalevatel lastel ja noortel on võimalus kaasa rääkida aruteludes laste ja noorte õõiguste ning kliimaõõigluse teemal. Eestist osales projektis kaksteist 13–16-aastast noort. [Noorte keskkonnanõõukogu](#) liige Hanna Gerta Alamets selgitas noortele, mida tähendab kliimaõõiglus. Moedisainer [Reet Aus](#) näitas, kuidas ta rõõivatõõõstuse kangajääkidest uusi riideid loob ja toodab. Noor roheline Johanna Maria Tõõugu rääkis, kuidas saavad noored tegutseda kliimaõõigluse nimel. MTÜ-s Mondo

mängiti koos noorteliikumise [Fridays for Future Eesti](#) esindajaga [kliimakooli](#) kaardimängu. Viimaks külastasid noored energiakontserni Utilitas [koostootmisjaama](#), et teha tutvust taastuv- ja bioenergiaga.

Kohtumiste põhjal koostasid noored oma soovituselaste ja noorte õiguste ning kliimaõigluse kohta. Rõhutati, et kliimateemad peaksid rohkem kajastuma õppekavades, et lapsed ja noored mõistaksid paremini kliimamuutusi ja nende mõju laste ja noorte tulevikule ning õpiksid võtma vastutust. Noorte arvates tuleks toetada koole, et pakutaks rohkem kliimasõbralikku koolitoitu (näiteks et iga nädal tehtaks üks taimetoidupäev) ja vähem koolitoitu läheks raisku. Samuti leidsid noored, et kliimaõigluse nimel vajavad mitmed liikumised ja algatused rohkem võimalusi koostööks, et nende tegevusel oleks suurem mõju (nt roheideede eurovisioon).

Juhendaja abiga valmib kliimaõigluse teemal grafiti ja Instagrami voog. Kaks noort osalesid ENOC-i noorte nõuandjate kohtumisel Bilbaos, et tutvustada Eesti noorte soovitusi. Mitme riigi noorte arvamusi arvestades koostavad Euroopa lasteombudsmanid ettepanekud rahvusvahelistele organisatsioonidele ja oma riigi otsustajatele.

Laste raport ÜRO Lapse Õiguste Komiteele

Ühinedes 1991. aastal [ÜRO lapse õiguste konventsiooniga](#), võttis Eesti endale kohustuse tagada lapse õigused kõigile Eestis viibivatele lastele. Konventsiooni täitmist jälgib [Lapse Õiguste Komitee](#), kellele riigid peavad regulaarselt esitama ülevaateid lapse õiguste olukorrast. Komitee hindab nende ülevaadete põhjal, kuidas on laste õigused tagatud ja annab riigile soovitusi olukorra parandamiseks.

2023. aastal ootab Lapse Õiguste Komitee taas ülevaadet laste õiguste olukorrast Eestis. Peale riigi koostab ülevaate Eesti laste õiguste olukorrast ka õiguskantsler. Õiguskantsleri eestvedamisel ja toel esitavad sel korral ka lapsed ja noored Lapse Õiguste Komiteele ülevaate sellest, kuidas Eesti lapsed elavad ning mida on vaja laste heaks veel teha.

Laste raporti koostavad Lastekaitse Liidu lapse õiguste saadikud. Töörühmas on seitse lapse õiguste saadikut. Nad korraldavad Eesti eri paigus lastega kohtumisi ning koguvad laste mõtteid. Seejärel koostab töörühm ülevaate laste õiguste olukorrast Eestis, võttes aluseks laste ja noorte mõtted ja arvamused.

Lapsed saavad õiguskantsleri nõunike ja Lastekaitse Liidu töötajate juhendamisel ise

otsustada, kuidas nad teiste laste mõtteid koguvad ning neid komiteele tutvustavad. Laste raport Lapse Õiguste Komiteele valmib 2023. aastal. Õiguskantsleri nõunik Andra Reinomägi on laste raporti koostamisest põhjalikumalt kirjutanud [veebiajakirjas „Märka Last“](#).

Väärkohtlemise ennetamine spordis ja huvitegevuses

Õiguskantslerile kirjutas mitu lapsevanemat, kes ei olnud rahul sellega, kuidas treener (või juhendaja) nende lapsega käitus.

On selge, et laste väärkohtlemisele puudub igasugune õigustus, olenemata sellest, kus või mis vormis see aset leiab. Samas pole spordi- või huvitegevuses alati lihtne väärkohtlemist ära tunda.

Lastekaitseseaduses toodud lapse väärkohtlemise definitsiooni aluseks võttes saab väärkohtlemiseks pidada igasugust lapse kohtlemist viisil, mis ohustab tema vaimset, emotsionaalset või füüsilist tervist. Kui füüsilist väärkohtlemist oskab igaüks ette kujutada, siis vaimse väärkohtlemise äratundmine ja eristamine pingutust nõudva treeningu juhendamises on keerulisem. Ekspertide koostatud [spordipersonali käitumisjuhendis](#) on toodud näiteid, mida treener või juhendaja teha ei tohiks. Juhendi järgi on vaimne väärkohtlemine näiteks alandamine ja mõnitamine. Sama halvasti mõjub lapsele see, kui teda pidevalt kritiseeritakse või kui talle tagasisidet ei antagi. Vaimse väärkohtlemisega tekitatakse pingeseisund, mis võib põhjustada lapse emotsionaalsele arengule raskeid või pöördumatuid kahjustusi (loe lähemalt juhendist).

Võimalikke ohte aitab ära tunda ja ennetada lapsevanema ja lapse eakohane vestlus väärkohtlemise olemuse üle. Väärkohtlemist aitab ennetada ka see, kui spordiklubid, vanemad ja lapsed räägivad läbi tegevuse eetilised alused. Kõigi osapooltele on hea, kui eelnevalt on läbi räägitud ja kindlaks määratud võimalikult selged reeglid, mis on konkreetses sporditegevuses lubatud ja mis mitte ning kuidas kaheti mõistetavates olukordades käituda.

Lapsevanem võiks ka ennetavalt kontrollida nende inimeste tausta, kellega laps spordi- või huvitegevuses kokku puutub. Lastekaitseseaduse kohaselt ei tohi lastega töötada inimene, keda on karistatud teatud kuritegude eest (nt kehaline väärkohtlemine ja seksuaalkuriteod lapse vastu). Lastega tegeleva inimese karistatust peab kontrollima tema tööandja, aga ka vanemal on võimalik karistusregistrist (alates 1. oktoobrist 2022 on see tasuta) järele vaadata, kas tema lapse treener või juhendaja võib olla karistatud. Samuti võib lapsevanem

kontrollida, kas treener või juhendaja on omandanud treeneri või mõne muu spetsialisti kutse. Seda infot saab [kutseregistrist](#) ja treenerite kohta ka [spordiregistrist](#). Kutsetunnistus ei tee ühestki treenerist või juhendajast ideaalset inimest, kuid annab kindluse, et inimese tööks vajalikke teadmisi, oskusi, kogemusi ja hoiakuid on kontrollitud.

Kui laps proovib märku anda, et temaga on midagi juhtunud, tuleb teda tähelepanelikult kuulata, teda uskuda ja tunnustada mure jagamise eest. Täiskasvanu peab lapsele selgelt ütleva, et ta otsib abi. Selleks tuleks pöörduda nende inimeste poole, kes oskavad lapsele professionaalset abi anda. Esialgu võib nõu pidada lasteabitelefoni (116 111) spetsialistidega.

Vanem ei tohi võimalikku väärkohtlemist enda teada jätta. Kui on kahtlus, et lapse suhtes on toime pandud kuri- või väärtegu, tuleb sellest teatada politseile. Võimalikust väärkohtlemise juhtumist tuleb teada anda ka spordiklubile. On mõistlik, et lapsevanem pöördub etteheidete arutamiseks esmajärjekorras treeneri või tema tööandja poole, kuid mitte (sotsiaal)meediasse. Spordiklubid peaksid tõsiselt võtma kõiki teateid väärkohtlemise kohta. Tuleb tunnustada organisatsioone, kes on välja töötanud korra, kuidas väärkohtlemise juhtumeid käsitleda, ning kes seda ka praktikas järgivad. Vajadusel saab appi tulla alaliit, aga ka [olümpiakomitee](#) või [spordieetika eest vastutav sihtasutus](#). Turvalise spordi eest peavad seisma kõik.

Sageli kammitseb last ja vanemat hirm, et mistahes kahtluse avalik väljendamine lõpetab noore koostöö tunnustatud treeneri või hea spordiklubiga. Laste säästmiseks ja hilisemate võimalike veelgi suuremate traumade vältimiseks tuleb aga oma kahtlustest rääkida.

Väärkohtlemise juhtumitega seoses võib tekkida ka lepinguga seotud vaidlusi, näiteks soovib vanem lepingut üles öelda ja lõpetada treeningute eest tasumise. Valdavalt on selliste lepingute puhul tegemist eraõigusliku suhtega lapse täisealise esindaja ja sporditegevusele keskendunud äriühingu vahel. Võimaluse korral tuleb lahendada erimeelsused kokkuleppel. Mõlemal osapoolel on aga alati võimalik pöörduda oma õiguste kaitseks ka kohtusse.

Sport – eriti võistlussport – esitab nõudmisi kõigile osapooltele. Saavutusteni jõutakse pingutades. Laps, vanem ja treener peavad seadma sportimise eesmärgid ühiselt. Seejuures peab olema selge, kas trennis käiakse liikumisrõõmu pärast ja vaba aja sisustamiseks või on eesmärgiks seatud saavutused ning tulemus. Vastavalt sellele tuleb pingutada ja kulub ka aega. Treener peab lapse ja vanema usaldust õigustama, olema nõudlik ja järjekindel ning seejuures aus, vajadusel ka otsekohene. Head treenerid ei karju ega löö, nad oskavad noort motiveerida teisiti: turvaliselt ja spordirõõmu rikkumata, ehk huumorigagi.

Infomaterjalid, koolitused ja sündmused

Õiguskantsleri ametkond püüab lastekaitse valdkonna edenemisele kaasa aidata spetsialistidele koolitusi korraldades.

Aastate jooksul on õiguskantsleri nõunikud koostanud mitmesuguseid lapse õigusi tutvustavaid video- ja trükimaterjale. Muu hulgas on pakutud politseinikele ja prokuröridele lapsesõbralikku menetlust käsitlevaid [koolitusi](#) ning koostatud lapsevanematele [juhend](#), mis annab ülevaate, millised on lapse õigused esmasel kokkupuutel politseiga.

Selleteemalised koolitused ja infomaterjal on endiselt vajalikud, sest paraku tuleb ikka ette, et lapse õigusi ja huve ei arvestata. Näiteks anti õiguskantslerile teada juhtumist, kus koduvägivalla suhtes tekkinud kahtluse kontrollimiseks kuulas politseiuurija ära kannatanu – algklassis käiva lapse –, kuid tema vanemaid vestlusest ei teavitatud. Kui lapse ja vanemate huvid võivad olla vastuolus, on politseil õigus vanemaid mitte kaasata, kuid sellisel juhul tuleb lapsele määrata esindaja riigi õigusabi korras. Seda ei tehtud. Vanemaid ei teavitatud ka sellest, et kriminaalmenetlus lõpetati ja polnud enam alust eeldada lapse ja vanemate huvide vastuolu. Vanemaid teavitati kriminaalmenetluse lõpetamisest alles pärast õiguskantsleri järelepärimist.

Õiguskantsleri Kantselei ajakohastas infomaterjali „[Laste ja noorte õigused](#)“, mis annab kompaktse ülevaate lapse õigustest ja juhendab, kust lapsed ja täiskasvanud saavad probleemide korral abi küsida. Trükises on lihtsas keeles tutvustatud lapse õiguste konventsiooni ja ka olulisemaid põhimõtteid, mis lapsi meie ühiskonnas kaitsevad. Infomaterjal võiks olla hea abivahend õpetajatele, kes soovivad rääkida lastega nende õigustest ja kohustustest.

25.–29. aprillil 2022 tähistasime rahvusvahelist laste kehalise karistamise vastu võitlemise nädalat. Avaldasime [lasteombudsmani Facebooki lehel](#) teavet laste kehalise karistamise

tagajärgede kohta ning selgitasime, et lapse käitumisele on võimalik piire seada ilma vägivalda kasutamata. Samuti jagasime teavet, kust saada kasvatusküsimustes nõu ja tuge.

Õiguskantsleri nõunikud aitasid Tallinnas korraldada ISPCAN (International Society for the Prevention of Child Abuse and Neglect) [Euroopa kongressi](#). ISPCAN-i kongress toimus esimest korda Balti riikides ning kohale tuli rohkem kui 300 osalejat. Oma valdkonna väljapaistvad teadlased keskendusid ettekannetes vaimsele tervisele, laste seksuaalsele ja muule väärkohtlemisele, lähisuhtevägivallale, laste probleemidele kinnistes asutustes, vanglas viibivate ja sõltuvusprobleemidega vanemate laste kaitsele, piiriülesele koostööle ja digiteenuste kasutamisele.

Õiguskantsler avaldas kongressi avakõnes heameelt, et kongressi raames toimus ka noortefoorum, mis võimaldas ka lastel ja noortel üritusest osa saada. Noored leidsid, et laste jaoks peaks arvamuse avaldamine olema tavapärane ning seda, kuidas arvamust avaldada ja argumenteerida, tuleks lastele õpetada, et nad oskaksid poliitikakujundamises paremini kaasa rääkida.

Kongressi ettekannetest koorus välja palju uusi mõtteid, kuidas tagada laste heaolu Eestis. Räägiti näiteks sellest, kuidas tervishoiutöötajad saavad kasutada mujal hästi toimivaid võtteid laste väärkohtlemise märkamiseks ja sellest teada andmiseks või kuidas kindlaks teha laste suitsiidiohtu.

Õiguskantsleri nõunik tutvustas kongressil lapse õiguste mõõdikuid. Mõõdikutega on võimalik tutvuda Õiguskantsleri Kantselei [kodulehel](#).

Õiguskantsleri Kantselei eestvedamisel toimus Eesti kriminaalhooldus-, vanglaametnikele ning lastekaitsetöötajatele mõeldud koolitus „Vanglas viibivate vanemate lapsed: nende õigused ja vajadused“. Koolituse viisid läbi pikaajase rahvusvahelise töö kogemusega üleeuroopalise võrgustiku [Children of Prisoners Europe](#) juht Liz Ayre ja ühingu Probacja Foundation projektijuht Ewelina Startek. Koolitus sai teoks koostöös Justiitsministeeriumi ning Euroopa Majanduspiirkonna ja Norra toetuste 2014.–2021. aasta programmi „Kohalik areng ja vaesuse vähendamine“ projektiga „Alaealiste erikohtlemise süsteemi loomine“.

5. mail 2022 kohtusid õiguskantsler ning laste ja noorte õiguste nõunikud noorsootöötajatega. Kõneldi raskustest, millega noored peavad toime tulema ning tänatinoorsootöötajaid, kes on Noorte Tugila tegevuse raames aidanud motiveerida Eesti noori õppima, töötama ja elus hakkama saama.

3. juunil 2022 vestlesid õiguskantsleri nõunikud Andres Aru ja Kristi Paron Kuku Raadio otsesaates „Kahe vahel“ haridusest, laste ja noorte vaimsest tervisest ning muudest laste heaoluga seotud teemadest.

Õiguskantsleri nõunik Kristi Paron kirjutas [ajakirjas Juridica](#) lapse osalemisest teda puudutavate otsuste tegemises ning lähemalt sellest, kuidas hinnata lapse küpsust ja anda tema arvamusele kohane kaal.

Lapse õiguste programm Pimedate Ööde festivalil

Pimedate Ööde festivali (PÖFF) laste- ja noortefilmide (Just Film) kavas oli taas laste õiguste programm, mis valmis koostöös Just Filmi, õiguskantsleri, Justiitsministeeriumi, Sotsiaalkindlustusameti ja Lastekaitse Liiduga.

Juba teist aastat järjest kaasati filmide valimisse ka lapsi ja noori. Laste õiguste programm linastus festivalil juba kümnendat korda. Valitud filmide linastustele järgnesid arutelud, kus eksperdid ja tuntud inimesed arutasid nähtut koos vaatajatega. Vene emakeelega noorte huvi suurendamiseks on programmi filme järjest rohkem tõlgitud ka vene keelde.

Sel aastal sai filme vaadata nii Tallinna kui ka Tartu kinodes. Filmide eel näidati videoklippe, milles lapsed ja noored ise tutvustavad lapse õiguste konventsioonist tulenevaid õigusi ja kohustusi. Pärast põhifestivali lõppu oli võimalik mitut filmi näha ka PÖFF-i veebikinos. Lapse õiguste programmi filmidest sai osa 2128 filmisõpra.

Tunnustusüritus „Lastega ja lastele“

Lasteombudsman saab aidata muuta ühiskonda lapsesõbralikumaks veel sel viisil, et tunnustab häid inimesi, kes on koos lastega või laste heaks midagi silmapaistvat teinud.

Laste huvide eest seisvate organisatsioonide algatatud tunnustusüritus „[Lastega ja lastele](#)“ toimus 2022. aastal üheksandat korda. Vabariigi President ja õiguskantsler tunnustasid Kadriorus toimunud perepäeval neid, kes on oma uute algatuste või pikemaajalise

tegevusega oluliselt panustanud laste heaolusse. Selle aasta tunnustusüritusega avaldati ühtlasi toetust vähihaigetele lastele Eestis ja Ukrainas. Tunnustusüritusest ja perepäevast valmis ka [telesaad](#), mis oli eetris lastekaitsepäeval, 1. juunil ETV-s.

Lapsed ja kohalik võim

Lastel ja noortel on õigus kaasa rääkida kohaliku elu korraldamisel. Kohalike volikogude valimistel on hääletamisõigus antud 16-aastastele ja vanematele inimestele. Lapsed ja noored saavad kaasa lüüa noortevolikogudes, koolides seisavad õpilaste huvide eest õpilasesindused.

Siiski on palju lapsi ja noori, kes esindusorganisatsioonidesse ei kuulu ja kelle hääl otsustajateni ei jõua. Olgu siis põhjuseks see, et keegi ei küsi nende arvamust, neid peetakse liiga nooreks, nad elavad keskusest liiga kaugel, ei oska piisavalt hästi eesti keelt või on takistuseks mõni terviseprobleem. Laste ühiskonnaelus osalemise võimaluste piiratusele juhtis õiguskantsler tähelepanu juba 2015. aastal oma [raportis](#), milles ta tegi ülevaate ÜRO lapse õiguste konventsiooni täitmisest. Ka 2018. aasta lapse õiguste ja vanemluse [uuringu](#) andmetest selgub, et lastel ei ole piisavalt kogukonnaelus osalemise võimalusi.

Täiskasvanutel tuleb seista selle eest, et kohalikku elu puudutavate otsuste tegemisel võetaks arvesse kõigi laste vajadusi ja arvamusi. Osalemine loob kogukonnas sotsiaalset sidusust, seob põlvkondi, teeb laste hääle kuuldavaks ning selle kaudu loob kõigile meelepärasema elukeskkonna. Seetõttu kutsus [õiguskantsler](#) kohalikel valimistel osalejaid üles pidama silmas kõigi laste ja noorte huve. Lapsed ja noored on enda vajaduste parimad eksperdid!

Noorte hääl kohalikel valimistel

2021. aasta kohalike omavalitsuste volikogude valimise eel kutsus Õiguskantsleri Kantselei lapsed koguma tähelepanekuid oma kodukoha kohta. Paluti jäädvustada paiku, mis on lapsesõbralikud, kus on laste vajadustega arvestatud ning kus lastel on hea olla. Ühtlasi oodati näiteid ka lastele ebasõbralike või suisa ohtlike paikade kohta. Ülevaade laste tähelepanekutest saadeti teadmiseks kõigile linna- ja vallavalitsustele. Projekti käigus valmis ka videomaterjal „[Laste ja noorte hääl kohaliku elu korraldamisel](#)“. Õiguskantsleri Kantselei korraldas projekti koostöös Lastekaitse Liidu ja Rakendusliku Antropoloogia Keskusega.

Valimisreklaam koolis

Eesti Noorteühenduste Liidu eestvedamisel ning Haridus- ja Teadusministeeriumi ja

Õiguskantsleri Kantselei kaasabil uuendati 2021. aasta kevadel koolide jaoks koostatud [valimiste hea tava](#) kokkuleppeid. Hea tava hõlmab põhimõtteid, kuidas saab koolis valimistest rääkida ausalt, vabalt ja lahedalt, kuid ometi poliitiliselt erapooletuks jäädes.

Tavast kinnipidamine on üldisemalt poliitilise kultuuri küsimus. Kandidaatidel pole iseenesest keelatud tutvustada haridusasutuses oma poliitilisi eesmärke ja valimislubadusi. Samuti võib koolides korraldada valimiseelseid üritusi, ent seejuures tuleb tagada kõigi kandidaatide võrdne kohtlemine. Igaüks saab koolijuhi või kooli pidaja tähelepanu juhtida erapooletuse põhimõtte rikkumisele ja paluda sobimatut käitumist korrigeerida.

Valimiste eel pöördus õiguskantsleri poole mitu inimest, kelle arvates mõnes koolis neist põhimõtetest kinni ei peetud. Näiteks Narva Keeltelütseumi direktor saatis lapsevanematele üleskutse toetada valimistel tema kandidatuuri. Seejuures palus ta kooliõpilasi, et need kirjad kodusesse toimetaksid ja andis lastele selle eest šokolaadi. Kuna koolijuht ega kooli pidaja kirjeldatud olukorras midagi sobimatut ei leidnud, [soovitas](#) õiguskantsler toimunust teatada Haridus- ja Teadusministeeriumile, kes valvab koolide ja kooli pidajate tegevuse õiguspärasuse üle.

Teatati veel Sinimäe Põhikooli territooriumile üles pandud valimisreklaamist. Õiguskantsler selgitas, et reklaam on kooli ruumides üldjuhul keelatud. Lubatud on vaid laste käitumist, üritusi, huviharidust või õppimisvõimalusi puudutav reklaam. Samuti võib koolis teha reklaami täiskasvanutele õppetöövälisel ajal. Reklaamiseaduse nõuete järgimist kontrollib Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet.

Noortevolikogu liikmed valla- või linnavolikogu komisjonides

On väga tervitatav, kui noori kaasatakse aktiivselt kohalike küsimuste otsustamisse. Näiteks Toilas osalevad noortevolikogu liikmed vallavolikogu alatiste komisjonide töös. Et noorte kaasamisel mitte eksida seaduse nõuete vastu, pöördus vallavalitsus selgituse saamiseks õiguskantsleri poole. Toila Vallavalitsuse esindaja küsis, kas alaealised noortevolikogu esindajad võivad osaleda vallavolikogu alatiste komisjonide töös ning kas nad peavad selleks esitama vanema nõusoleku.

Õiguskantsleri nõunik [selgitas](#), et vallal on õigus ise otsustada, kas kaasata noortevolikogu esindajaid vallavolikogu komisjonide töösse. Nii komisjonide kui ka noortevolikogu ülesanne on nõu anda ja õigusakte nad ei kehtesta. Seadused ei välista, et noortevolikogu annab vallavolikogule nõu muu hulgas oma esindajate kaudu, kes kuuluvad volikogu komisjonidesse.

Vanema nõusoleku küsimust seadused otsesõnu ei reguleeri, kuid Riigikogul on õigusselguse huvides võimalik seda teha. Õigusaktidest võib siiski järeldada, et noortevolikogu töös osalemiseks ei pea alaealised noored vanema nõusolekut esitama. Niisiis ei pea noortevolikogu alaealised liikmed esitama vanema nõusolekut ka valla- või linnavolikogu komisjoni töös osalemiseks.